

Házi berkenye

(Az év fája, 2013)

Victor András, MKNE

Módszertani börze, 2013. 03.09.

Rendszertan

Rosaceae (familia)

Sorbus (genus)

Sorbus domestica

aucuparia

torminalis stb

sorbus = 'fanyar' (kelta > latin)

Etimológia

- brekina (szláv) = berkenye, galagonya
- brek- (brak-) > barkóca
Barkóca berkenye – etimológiailag tautológia

brokina (Tihanyi alapítólevél, 1055)

→ berekina

→ berekene

→ berkenye

A házi berkenye egyéb nevei

- Kerti ~
- Fojtós ~
- Sűvöltin körte (Czuczor–Fogarasi, 1862)

Berkenyék

A) Egyszerű levelűek

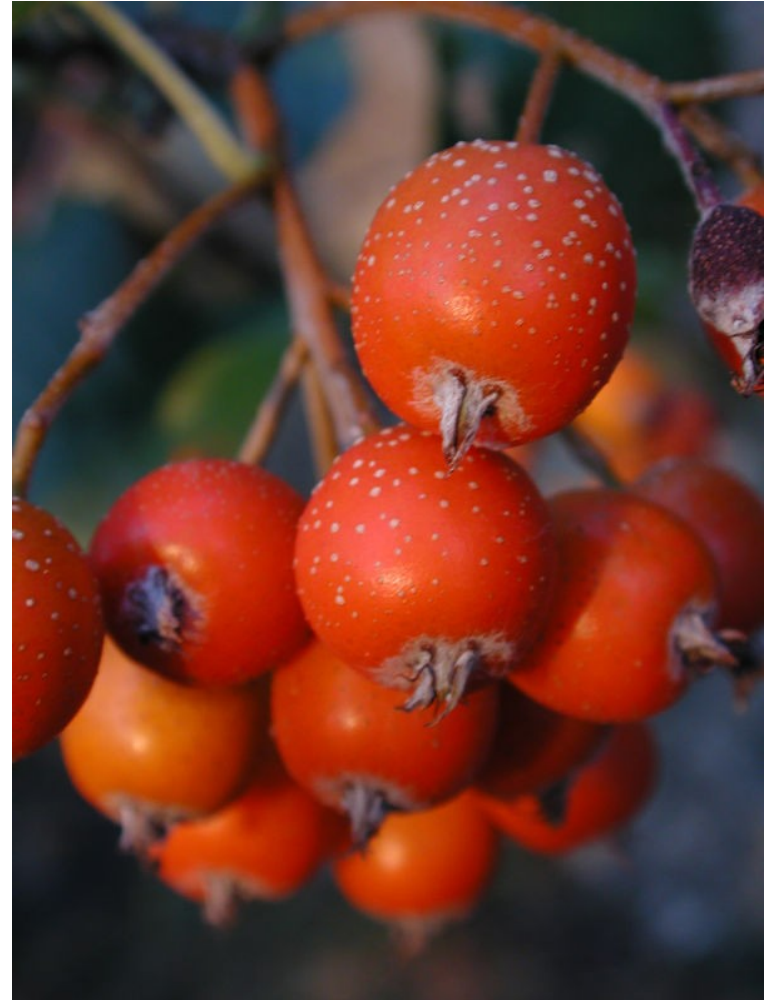
- Barkóca b. (*S. torminalis*, 2000-ben volt az év fája.)

Berkenyék

A) Egyszerű levelűek

- Barkóca b.
- Lisztes b., Déli b., Dunai
- Budai b. [a Sas-hegyen]
(*S. semiincisa*)

Berkenyék

B) Páratlanul szárnyas levelűek

- Madár b. (*S. aucuparia*)
(„madár” = kicsi termés)

Berkenyék

B) Páratlanul szárnyas levelűek

- Madár b.
- Házi berkeny

Habitusa

- 300 éves fa, Teleki (Somogy)
(2012-ben védetté nyilvánították.)

Fája

Fája jól faragható, fényezhető, kitűnő műszerfát szolgáltat:

„habos, nehéz, műasztalosok, puskaművesek és esztergályosok majd megbomlanak utána.”

Lippai (SJ): Posonyi kert (1664)

Virágzata

Fehér, sátorozó fürt, májusban nyílik.

Levele

Leveléből magas csersavtartalmú
gyógyteát főznek
(gyomorbántalmakra)

Termése

- Gömbös vagy körte alakú, diónyi
 - sárga színű, pirosodó
 - szept. vége felé megérve szottyosodik
- Lekvárt, bort és pálinkát készítenek belőle

*„száraztató, mint a naspollya,
az aszú berkenyét ha borban
megállatja az hasnak folyását*

Melius J. Péter: *Herbárium* (1578)

Története

- Már az ókori rómaiak ismerték, ültették, kedvelték a termését. Felismerhető a rajza Pompeji freskókon.
- Egész Európában őshonos.
Sok hiedelem fűződik hozzá („boszorkányfa”)
- *Capitulare de villis* (Királyi rendelet a kertekről, 9. sz. eleje) javasolja a berkenye ültetését a kolostor-kertekbe
- Településnevek:
Berkenye (Nógrád), Berkenyéd (Szlovákia), Berkenyes (Románia)

Kalevala

(finn népi hőskölteményekből összerakta E. Lönnrot,
1849.)

Nyírfát vet a nyirkos
völgybe,
égerfát meg könnyű
földbe,
vizenyősbe zelnicét vet,
friss zöldbe meg
kecskefüzet,
berkenyefát szent
helyekre,
fűzfát rendel rakott földbe,
gyatra földbe
gyalogfenyvet,

Nyirkos martra
nyírfaerdőt,
híves hajlatokba éget,
zöld mezőkre zelnicefát,
rekettyét rakott a rétre,
berkenyét a szent
berkekbe,
vízjárta völgyekbe fűzet,
kopár kőhátra borókát,
parti televénybe tölgyet.

(Bácz István, 1880)

Ma

- alig ismert,
- veszélyeztetett!

→ Az „év fája”